

DİYARBAKIR İLİNE AİT BÖLGESEL KALKINMA ANALİZİ VE KARACADAĞ KALKINMA AJANSI

REGIONAL DEVELOPMENT ANALYSES BELONGING TO DİYARBAKIR PROVINCE
AND KARACADAĞ DEVELOPMENT AGENCY

Cahit AYDEMİR¹

Barış ÜLKER²

Öz

1950’li yıllara kadar kalkınma kavramı, ülkesel çapta incelenmekteydi. Bir ülkeye ait makroekonomik değerler, bu ülkenin tüm bölgelerinde geçerliymiş gibi değerlendirilmekteydi. Ancak 1950’li yıllardan itibaren, kalkınmanın sadece ülkesel değil, bölgesel olarak çalışılmasının da önemli olduğu ortaya koyuldu. Bu yıllardan itibaren birçok ülke, genel makro verileri kalkınmanın tek göstergesi olarak görmemekte, bununla beraber bölgesel kalkınma da önemli bir parametre olarak göz önüne alınmaktadır. Özellikle Türkiye’de coğrafi yapıdan dolayı genel makro verilerin tüm ülkeyi yansıtmaması mümkün değildir. İstanbul gibi, ülkenin batı kısımlarında yer alan illerde veriler olumlu olarak yansırken, doğuya gelindikçe verilerin birebir olarak bu bölgeleri yansıtmadığı tespit edilebilir. Buna istinaden, özellikle 1990 yılından sonra, Türkiye’de de bölgesel kalkınma üzerinde durulmaya başlanmıştır. Geleneksel olarak var olan yedi bölgenin yanı sıra, AB uyum süreci çerçevesinde, 22 Eylül 2002 tarihinde ve 2002/4720 kanun çerçevesinde üç ayrı düzeyde “İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırılması” (İBBS) yapılmıştır ve bölgeler de bu sınıflandırmalara göre değerlendirilmeye başlanmıştır. Diyarbakır ili, Şanlıurfa ile beraber İBBS 2. Düzey sınıflandırmasında TRC2 sınıfında yer almaktadır. Bu makalede bölgesel kalkınmanın amacı, detayları, Diyarbakır iline ait kalkınma verilerinin yıllar içerisindeki değişimi incelenmiştir. Aynı zamanda TRC2 bölgesinde faaliyet göstermekte olan Karacadağ Kalkınma Ajansı’nın görevleri hakkında bilgi verilmiş, ajans tarafından yapılan faaliyetler de gözden geçirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bölgesel Kalkınma, Kalkınma, Bölgesel Kalkınma Ajansı

Abstract

Until 1950s, development notion had been examined on territorial base. Macroeconomic values belonging to a country had been evaluated as they were applicable to all regions of the entire country. However, starting from 1950s, importance of studying development not only territorial, but also regional was revealed. Starting from these years, many countries do not consider macro values as only parameter of development, they also consider regional development as a fundamental effect. Especially in Turkey, due to the geographical structure, general macro values do not reflect the entire country. As the values reflect positive in western cities such as İstanbul, when moved towards East, these values do not reflect these regions truly. Because of this situation, especially after 1990, regional development has become an important case to be considered. In addition to seven regional areas, in the framework of EU harmonization process, Statistical Region Units Classification (SRUC) was made in three different levels on 22 September 2002 under the law no. 2002/4720. The regions were started to be evaluated according to this classification. Diyarbakır province is placed in TRC2 class in SRUC with Şanlıurfa. The objective of this article is revealing aims and details of regional development and also change of development dates of Diyarbakır during the years. At the same time, some information is given on Karacadağ Development Agency which is in charge of TRC2 region and the activities done by the agency are reviewed.

Keywords: Regional Development, Development, Regional Development Agency.

¹ Doç. Dr., Dicle Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, caydemir@dicle.edu.tr

² Arş. Gör., Dicle Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, baris.ulker@outlook.com

1. GİRİŞ

Bölgesel kalkınma ve planlama kavramları, 1950’li yıllarda Myrdal ve Hirschman tarafından yapılan çalışmalar ile ortaya çıkmıştır. Türkiye’de ise 1990 yıllardan itibaren sürdürülebilirlik ile beraber bölgesel kalkınma da büyük önem taşımaya başlamıştır. Kalkınma, gelişime ve yaşam şartlarının iyileşmesini sağlayan değişiklerin yapılması ile ortaya çıkar. Bölgesel kalkınmaya öncelik eden parametrelerin başında ekonomik yapının iyileştirilerek bölge halkının yaşam koşullarının iyileştirilmesi vardır. Ekonomik kalkınma ile ilgili en önemli çalışmalar, kalkınma ekonomisinin öncüsü olarak görülen Amerikalı ekonomist Michael Paul Todaro tarafından yapılmıştır.

2. BÖLGESEL VE EKONOMİK KALKINMANIN ÖZELLİKLERİ

Michael Todaro tarafından yazılan “Economic Development” kitabında, kalkınmanın amaçlarını aşağıdaki şekilde tanımlamıştır:

- a) Temel yaşamın sürdürülebilmesi için gerekli olan yiyecek, barınma, sağlık ve korunma gibi temel malların ve servislerin erişilebilirliğinin artırılması ve dağılımının genişletilmesi.
- b) Daha yüksek gelir seviyesine ilave olarak, daha fazla iş imkanlarının sağlanması, daha iyi eğitim, kültürel ve insan değerlerine daha fazla dikkat edilmesi gibi yaşam standartlarının yükseltilmesi ve bunların sadece materyal zenginleşmesine hizmet etmekten daha çok daha fazla kişisel ve ulusal özgüven yaratması.
- c) Bireyleri ve milletleri bağımlılıktan kurtaracak ekonomik ve sosyal çeşitliliğin artırılması ve bunların insanların mutsuzluğunu ve ümitsizliğini ortadan kaldırması (Todaro, 2014).

Ekonomik kalkınmanın bazı temel göstergeleri vardır. Bu temel göstergeler gelir, sağlık, eğitim, beşeri sermaye, nüfus ve bireylerin mutluluğudur. Bu makalede Diyarbakır ilinin temel kalkınma göstergeleri incelenecek olup, daha sonra bölgenin ekonomik ve sosyal kalkınmasını desteklemek amaçlı kurulan Karacadağ Kalkınma Ajansı ve projeleri ile ilgili detaylı bilgiler verilecektir.

3. DİYARBAKIR İLİNE AİT TEMEL KALKINMA GÖSTERGELERİ

3.1 Diyarbakır İline Ait Genel Bilgiler

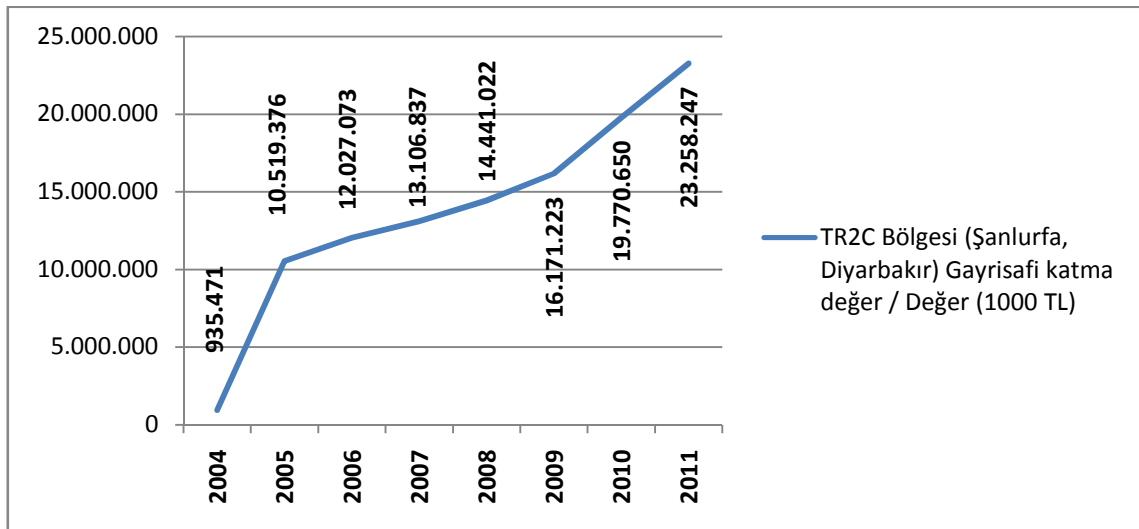
Diyarbakır, tarihi çok eski devirlere dayanan bir bölgede yer almaktadır. Dünyada yerleşik yaşama geçilen ilk bölgelerden biri olarak görülen Diyarbakır’da yerleşim, günümüzden 10000 – 12000 yıl önce başlamıştır. Osmanlı Devleti döneminde de önemli bir eyalet merkezi olarak görev gören Diyarbakır’da, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması ile beraber büyük hareketlilikler yaşamıştır. Özellikle 1950’li yıllardan itibaren yapılan yatırımlarla yeni şehir merkezi kurulmuş, yollar, hastaneler, okullar ve demir yolları inşaatları hız kazanmış ve il, bölgenin en önemli merkezlerinden biri haline gelmiştir (TÜİK, 2013).

Diyarbakır ili, 15272 km²’lik bir alana sahip olup, Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin orta kısmında yer almaktadır. 2013 yılında, Adrese Dayalı Kayıt Sistemi’nden alınan verilere göre nüfusu 1 607 437 kişidir. Toplamda 17 ilçe ve belediye bulunmakta olup nüfus bakımından en büyük ilçesi Bağlar’dır. Nüfusun en büyük çoğunluğunu genç nüfus

oluşturmakta olup, 25 yaş altı nüfus, toplam nüfusun 56%'ini oluşturmaktadır. İlin ekonomisi temel olarak tarıma dayalı olup, öncelikli olarak hububat üretimi yapılmakta olup, son yıllarda sebze ve meyvecilik de büyük gelişim göstermektedir. Lice ve Kulp ilçeleri Türkiye'nin ipek kozası üretiminde öncü bölgelerinden olup, toplam ülke üretiminin $\frac{1}{3}$ 'ü bu şehirlerden sağlanmaktadır. Bunların yanı sıra, Türkiye'nin en zengin petrol yatakları da Bismil ilçesinin sınırlarında yer almaktadır. Son senelerde en büyük gelişim inşaat sektöründe görülmektedir (TÜİK 2013).

3.2 TRC2 Bölgesine Ait Milli Gelir Yapısı

Bölgesel Gayrisafi Katma Değer, bir bölgede yerleşik ekonomik birimlerin belli bir dönemde bu bölgedeki ekonomik faaliyetlerin sonucunda ürettikleri mal ve hizmetlerin değerinden, bu üretimde bulunabilmek için kullandıkları mal ve hizmetler (ara tüketim) değerinin çıkarılması sonucu elde edilir (TÜİK, 2013). TÜİK tarafından milli gelir yapısı bölgesel olarak incelenmiştir. Şanlıurfa ve Diyarbakır illeri TRC2 bölgesi olarak kategorize edilmiştir ve 2007-2011 yılları arasında cari fiyatlarla bölgesel gayrisafi katma değer verileri aşağıdaki şekildedir:

Kaynak: TÜİK, 2015

Grafik 1: TRC2 Bölgesi Cari Fiyatlarla Bölgesel Gayrisafi Katma Değer, 2007-2011

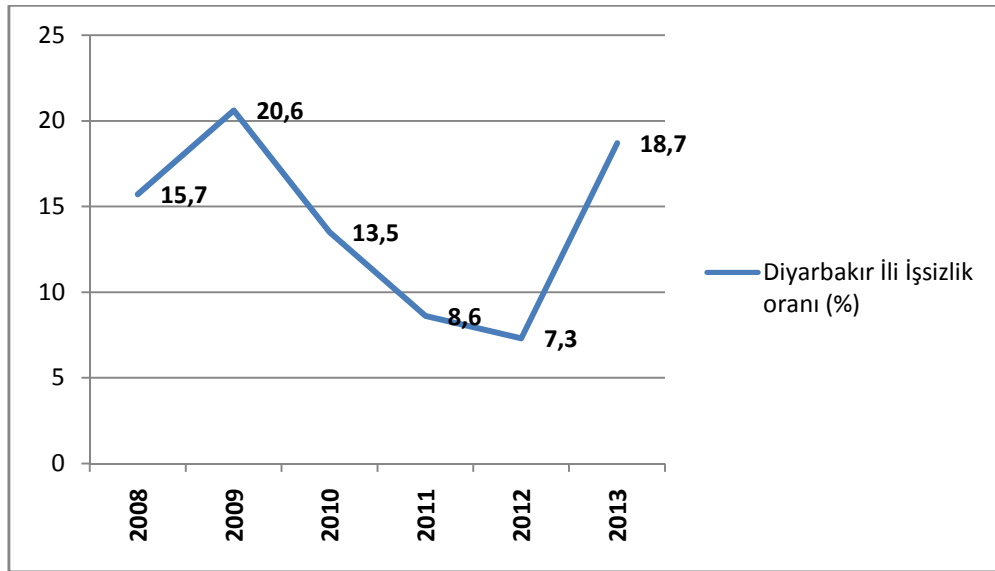
TRC2 bölgesinin genel yapısına bakıldığında zaman, tarım, sanayi ve hizmetlerde sağladığı toplam gayrisafi katma değerde çok ciddi miktarlarda artış görülmektedir. Geçen yıllar içerisinde her bir sektörün toplam gayrisafi katma değer payları neredeyse eşit kalmıştır. 2011 yılında tarım sektörünün payı 24%, sanayi sektörünün payı 19% ve hizmet sektörünün payı 57%'dir. Gayrisafi katma değerler sektörler arası dağılımında Türkiye ortalamalarına bakıldığında zaman, 2011 yılı itibarıyla tarım sektörünün payı 9%, sanayi sektörünün payı 27,5%, hizmetler sektörünün payı 63,5%'dir.

1980'lerden itibaren ticaret ve kalkınma arasında ciddi bir bağlantı olduğu ortaya çıkmıştır. Özellikle ihracata yönelik sanayileşme ekonomik kalkınmanın temel parametrelerinden biri olarak görülmektedir. Sanayileşme ile daha gelişmiş ürünlerin üretimi

ve ortaya çıkan ürünlerin ithalatı daha yüksek katma değer sağlamaktadır. TRC2 bölgesine bakıldığı zaman, sanayi sektörünün gayrisafi katma değer oranı ülke ortalamasının 7,5 puan altında kalmaktadır. Bu oran 2007 yılında 15,7% olup, 4 yıl içerisinde 3,3%'lik artış görülse de, bölgesel kalkınmanın daha hızlı sağlanabilmesi için sanayi yatırımlarına daha fazla önem verilmesi gerektiğini görülebilmektedir.

3.3 Diyarbakır İline Ait İstihdam Rakamları

Bölgesel kalkınmanın temel amaçlarından biri de istihdam oranını artırmaktır. Özellikle sanayi yatırımlarındaki artış, istihdam düzeyini olumlu olarak etkilemektedir. TÜİK verilerine bakıldığı zaman 2013 yılı itibariyle işsizlik oranı 9,7% olarak belirlenmiştir. Ancak, Diyarbakır iline bakıldığı zaman, 2013 yılı işsizlik oranı 18,7% olarak belirlenmiştir. 2008 – 2013 arasındaki rakamlara bakıldığı zaman, işsizlik oranları aşağıdaki şekilde görülebilir:

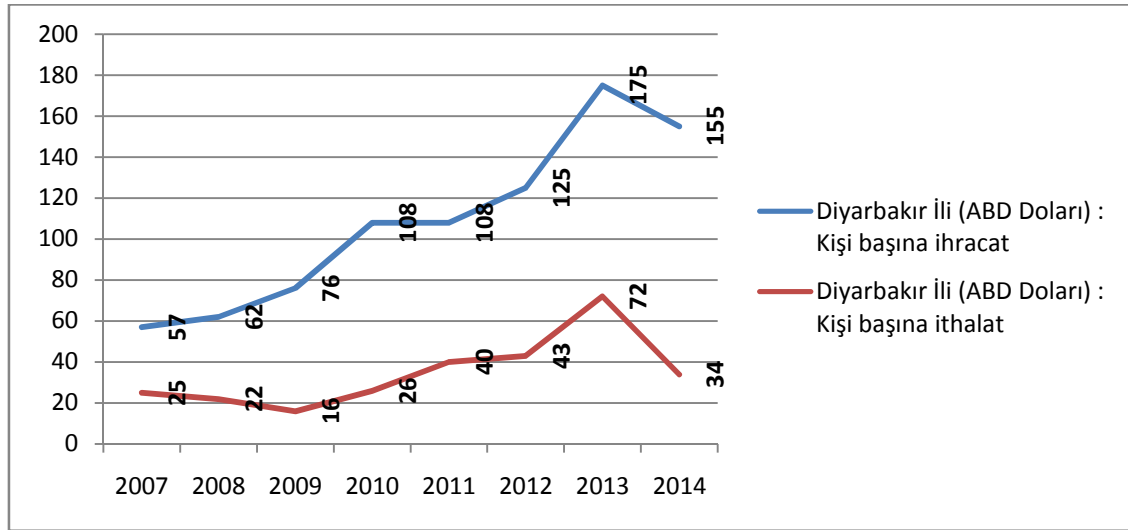
Kaynak: TÜİK, 2015

Grafik 2: Diyarbakır İli İşsizlik Oranı (%)

2013 yılında, işsizlik oranı çok büyük bir sıçrama göstermiştir. Bunun en büyük nedeni, 2012 yılında 610 000 kişi olan işgücü potansiyelinin 805 000'e çıkarılmasıdır. İlave 195 000 kişiden 95 000 kişi iş bulmasına rağmen, işsiz kalan 100 000 kişi, işsizlik oranında çok büyük bir yükselişe neden olmuştur.

3.4 Diyarbakır İline Ait Kişi Başına Düşen İthalat ve İhracat Rakamları

Diyarbakır iline ait kişi başı ithalat ve ihracat rakamları Grafik 3 de gösterilmiştir.

Kaynak: TÜİK, 2015

Grafik 3: Diyarbakır İli Kişi Başına Düşen İthalat ve İhracat (ABD Doları)

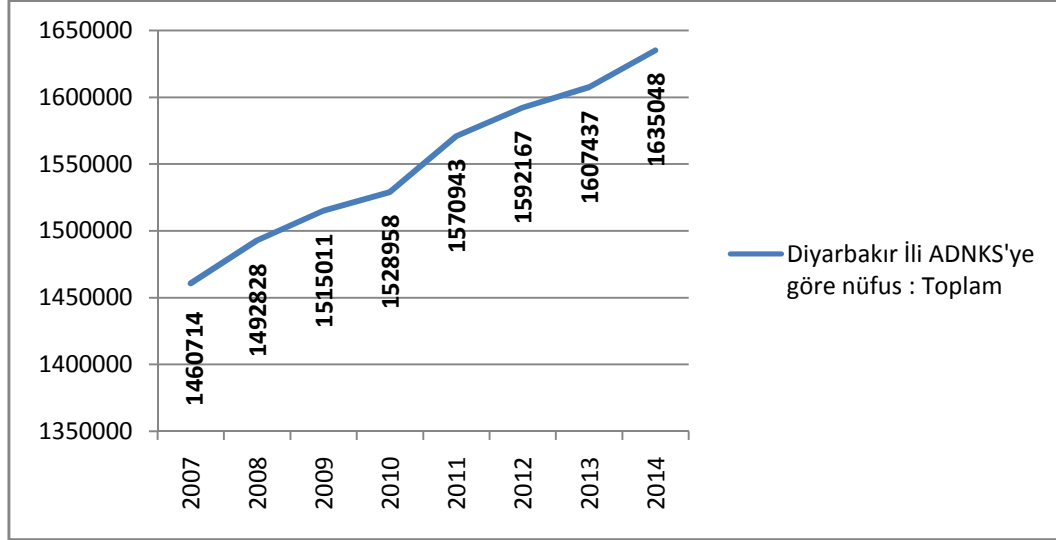
Yukarıdaki grafikten de anlaşılacağı üzere, Diyarbakır iline ait ihracat ve ithalat rakamlarının 2013 yılına kadar artış gösterdiği anlaşılabilir. 2013 yılının toplam ihracat verilerine bakıldığında zaman 2013 yılındaki toplam ihracat rakamı 151 786 976 000 ABD Doları, ithalat rakamı ise 251 649 892 000 ABD Doları'dır. Bu verilerin ışığında ülke genelinde dış ticaret açığı olduğu görülebilir. Ancak, Diyarbakır ilinde, Türkiye genelinin tam tersi olarak ihracat rakamları, ithalat rakamlarından daha azdır. Bu verilere bakılarak, Diyarbakır ilinde ticaretin daha kapalı bir yapısı olduğu ve dış ticaret fazlası verdiği anlaşılabilir.

Diyarbakır'ın en büyük ihracat partneri 2015 verilerine göre 47,8% ile Irak, ikincisi 34,2% ile Çin ve 5,5% ile Suudi Arabistan'dır. İhracatı yapılan başlıca ürünler kum, kil, taş ocakçılığı, öğütülmüş tarım ürünleri ve demir cevheridir.

Diyarbakır iline en çok ithalat yapan ülkeler 18,3% ile Çin, 14,6% ile Rusya Federasyonu ve 14,0% ile Güney Kore'dir. Başlıca ithal edilen mallar bitkisel ve hayvansal katı ve sıvı yağlar, tahıl ve benzeri bitkisel ürünler ve motoru taşıt yedek parçalarıdır (TÜİK, 2013).

3.5 Diyarbakır İline Ait Nüfus ve Göç Durumu

ADNKS verilerine bakıldığı zaman, Diyarbakır'ın 2007-2014 yılları arasındaki toplam nüfus durumu aşağıdaki gibidir:

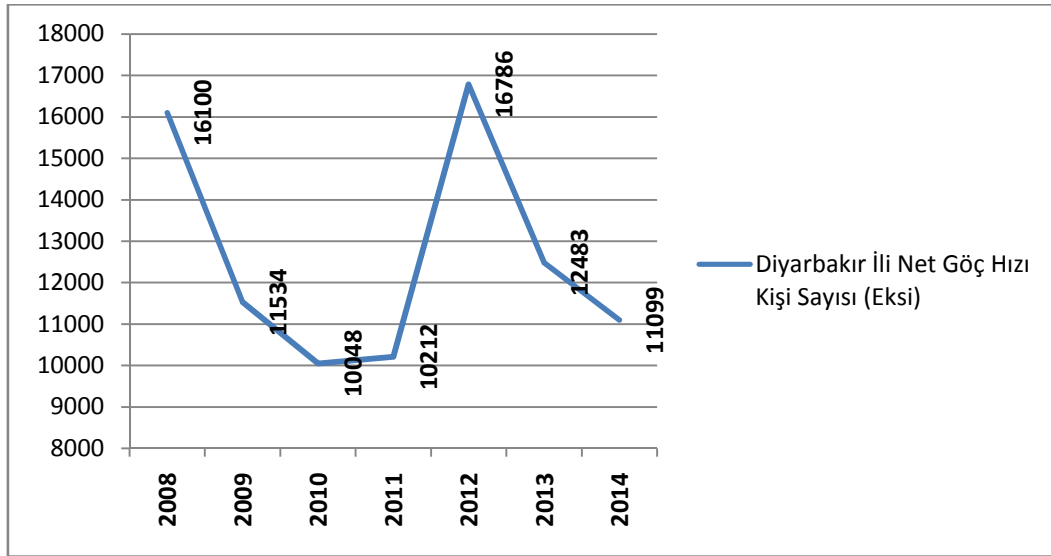

Kaynak: TÜİK, 2015

Grafik 4: Diyarbakır İli ADNKS'ye Göre Nüfus : Toplam

Diyarbakır ilinin toplam nüfus durumuna bakıldığı zaman artan bir trend izlendiği görülmektedir. 2007 yılında 1 460 714 kişi olan nüfus, 2010 yılında 1 528 958 kişi olmuş, 2014 yılı itibarıyla da 1 635 048 kişi olarak belirlenmiştir. Nüfus artış hızı genel olarak 1% ve 2% civarında seyretmektedir. En büyük nüfus artışı 2010 – 2011 gerçekleşmiş olup, nüfus artış hızı 2.75% olarak ölçülmüştür.

Göçler, bölgenin kalkınma düzeyini gösteren en önemli parametrelerden biridir. Az gelişmiş ve istihdam oranlarının düşük olduğu bölgelerde göç verimi gözlenirken, çok gelişmiş ve istihdam oranlarının yüksek olduğu bölgelerde göç alımı yaşanmaktadır. Diyarbakır, göç veren illerden biri olup, en çok göç veren iller sıralamasında 30. olarak yer almaktadır. Diyarbakır ilinin 2008 – 2014 yılları arasında net göç hızını gösteren grafik aşağıdaki gibidir:

Kaynak: TÜİK, 2015

Grafik 5: Diyarbakır İli Net Göç Hızı Kişi Sayısı (Eksi)

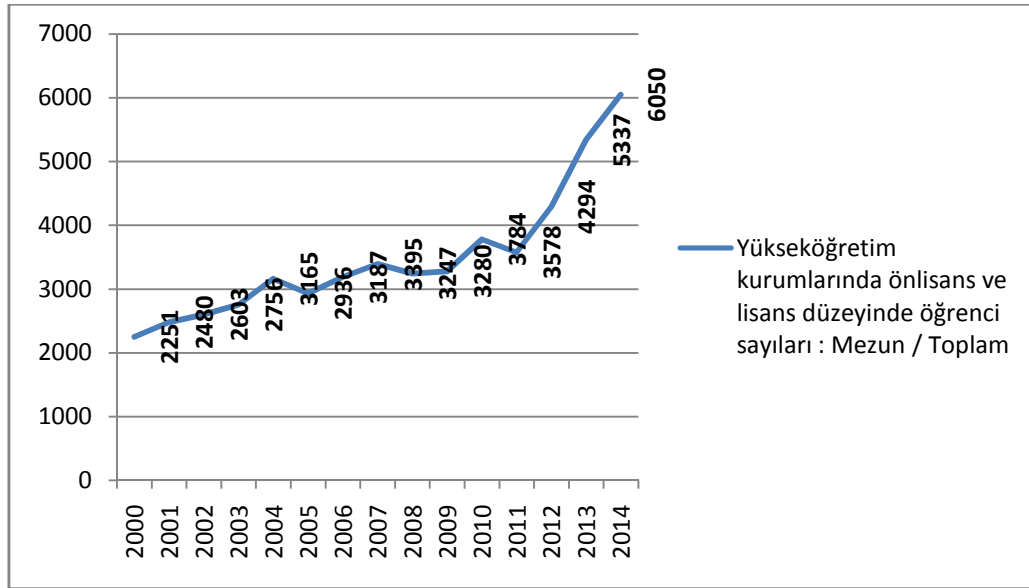
Diyarbakır, her ne kadar negatif net göç rakamlarına sahip olsa da, grafik incelendiğinde olumlu bir sonuç çıkarmak mümkündür. 2008 yılında yıllık net göç hızı -16 100 kişi iken, bu rakam 2010 yılında -10 048'ye kadar yükselmiş, bölgesel konjonktürden dolayı net göç hızı -16 786 rakamına gerilemiş olmasına rağmen, 2014 yılında tekrar -11 099 kişiye yükselmiştir. Genel perspektife bakıldığında, net göç hızında pozitif yöne doğru 31%'lik bir yükselme söz konusudur. Bu da bölgesel kalkınmanın olumlu bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Burada dikkat edilmesi gereken bir ayrıntı da, negatif göç hızına sahip olunmasına rağmen, nüfusun artış göstermesidir. Bu durum artan doğum oranları ile açıklanabilir. Doğan çocuk sayısı, göç eden insan sayısından daha fazla olduğu için nüfus artışı devamlılık göstermektedir.

3.6 Diyarbakır İline Ait Eğitim Rakamları

Diyarbakır'da eğitim rakamlarına bakıldığı zaman, okur ve yazarlık oranının 2013 yılı Türkiye oranlarına göre fazlasıyla düşüktür. 2013 yılı için Türkiye genelinde 15 yaş üstü okuma yazma bilmeyenlerin oranı 4,7% iken, Diyarbakır ili için bu oran 11,5%'tir. Bu rakamlara bakıldığı zaman beşeri sermayeye yapılan yatırımın artırılması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Diyarbakır ilinde yüksekokul ve fakülte mezunlarının kendi yaş grupları arasında toplama karşı oranı 8,5%'tir. Ancak rakamlara bakıldığı zaman, yüksekokul ve fakülte mezunu birey sayısı geçen yıllarda artış göstermektedir. Aşağıdaki grafikten 2000 ve 2014 yılı arasında mezun olan toplam öğrenci sayıları görülebilir (TÜİK, 2013).

Kaynak: TÜİK, 2015

Grafik 6: Yükseköğretim kurumlarında okuyan öğrenci sayıları : Mezun / Toplam

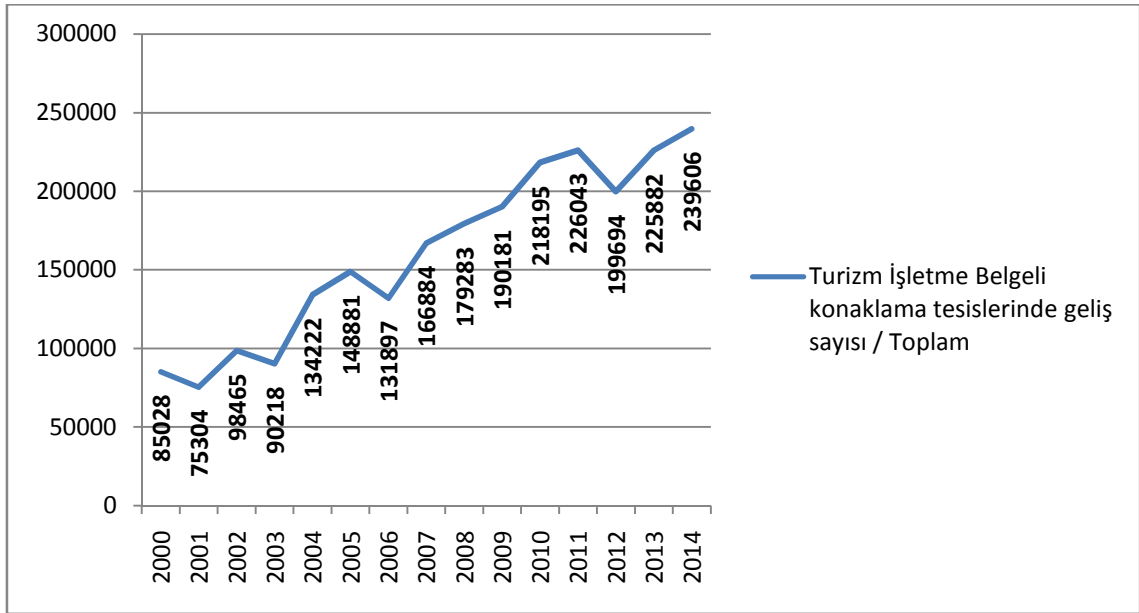
Yukarıdaki rakamlar göz önünde bulundurulduğunda yüksekokul ve fakülte mezunu öğrenci sayıları 14 yılda 169% artış göstermiştir. Diyarbakır'ın 2000 yılında yapılan nüfus sayımında toplam nüfusu 1 096 447 kişi iken 2013 yılında 1 038 217 kişidir. Rakamlara bakıldığı zaman nüfustaki değişim oranı çok fazla olmamasına rağmen yüksekokul ve fakülte mezunlarının oranının 169% olması, eğitime verilen önemin geçen yıllarda arttığını göz önüne sermektedir. Ancak, Türkiye ortalamasının 2013 yılında 11,0 olduğu gerçeği göz önüne alınırsa, Diyarbakır ilinin 8,5%'lik oranının artırılması gerekmektedir. Bunu da gerçekleştirebilmek için öncelikle okuma yazma bilen insan sayısını Türkiye ortalamalarına çıkarmak, daha sonra da beşeri sermayenin öneminin halka empoze edilmesi gerekmektedir.

3.7 Diyarbakır İline Ait Turizm Rakamları

Turizm, bölgesel kalkınmada çok önemli bir yer almaktadır. Kalkınmanın temelinde geleneksel tarım ekonomisinden endüstriyel ekonomiye geçiş vardır. Buna benzer bir geçişin yapılması için gerekli olan yabancı döviz kazancı ya da dış borçlanmadır. Turizm kalkınma için ihtiyaç duyulan döviz girdisinin borçlanmadan sağlanmasında çok ciddi bir katkısı vardır. Ayrıca turizmin bölgede yeni iş imkanları yaratması ile beraber istihdamı artırır ve bölgelerin gelir dağılımında olumlu etkiler yapar. Özellikle, turizmin ekonomiye katkısı katma değer yolu ile yapması ve yarattığı katma değer etkisinin diğer sektörel üretimden daha fazla olması çok büyük bir önem taşımaktadır (Çeken, 2007).

Turizm, Türkiye'nin GSMH'si içindeki payı 4,3%'tir ve genel trende bakıldığı zaman artış eğilimi göstermektedir. Diyarbakır ilinin de tarihi yapısına bakıldığı zaman çok önemli bir turizm merkezi olma potansiyeli olduğu görülebilir. Politik konjonktürden dolayı bölgesel turizmin gelişiminin tarihi süreçte çok fazla olmadığı görülebilir ancak son yıllarda gelen turist sayısında artış görülmektedir.

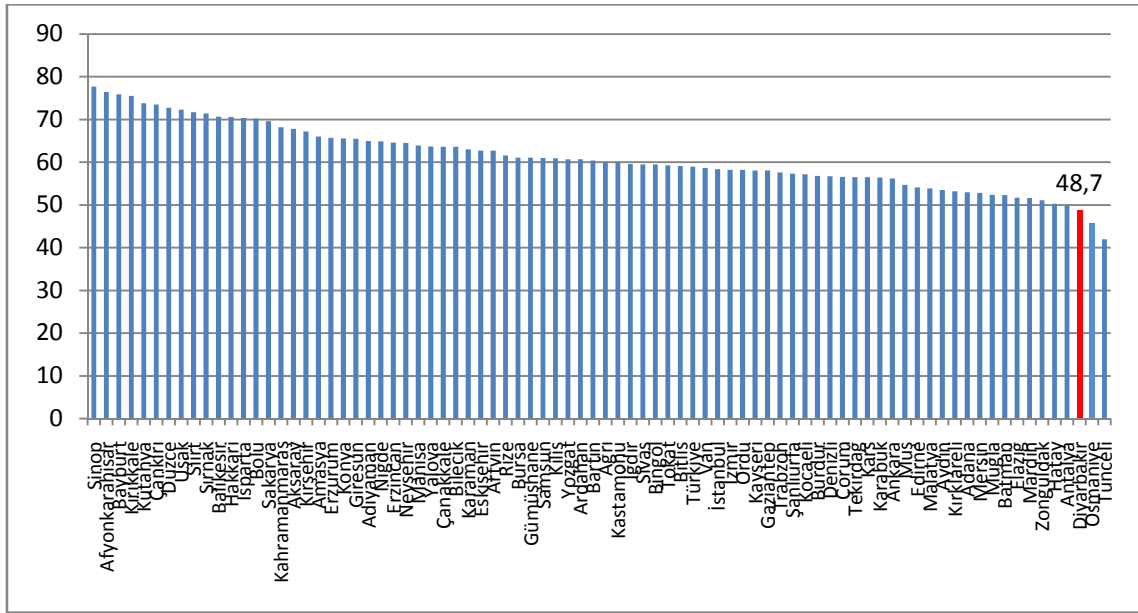
Kaynak: TÜİK, 2015

Grafik 7: Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesislerinde Geliş Sayısı / Toplam

2000 yılında Diyarbakır ilinde konaklama yapan turist sayısı 85 028 kişi iken, 2014 yılı itibariyle bu rakam 239 606 kişidir. Bu rakamlara bakıldığı zaman geçen 14 yılda turist sayısının 182% artış gösterdiği görülebilmektedir. Genel dünya trendine bakıldığı zaman, özellikle 2008-2009 yıllarında ABD’de başlayan global krizin etkileriyle turizm gelirinde bir azalma olduğu görülmektedir. Ancak Diyarbakır ilinde genel konjontürden farklı olarak turist sayılarında azalma yaşanmamış, 2009 yılında, 2008 yılına göre 6% artış gözlenmiştir. Bu artış da Diyarbakır’ın turizm potansiyelinin doğru değerlendirmesi durumunda, hem bölge geliri artacak, hem istihdam yaratılacak, bunların akabinde de bölgesel kalkınmada ciddi bir katkısı olacaktır.

3.8 Diyarbakır İline Ait Mutluluk Düzeyi Seviyesi

Yapılan ekonomik araştırmalar, ülkeler arasında, gelir gibi faktörlerin mutluluk ve tatmini etkilediğine dair empirik bulgular olduğunu ortaya koydu. Mutluluk ve tatmin düzeyi ülkelerin ortalama gelirleri arttıkça artış gösteriyor. Ancak, yüksek ortalama gelir, tek başına yeterli bir faktör değildir. Gelirin adil dağılımı, sağlıklı ve eğitimli bireylerin fazla olması da mutluluk düzeyini etkilemektedir (Todaro, 2014). Kalkınmanın temel amaçlarını bakıldığı zaman, bunlardan biri de gelir seviyesinin yükseltmenin yanı sıra adil dağılımı da sağlamaktadır. Aşağıdaki grafikte Türkiye’de 2013 yılında yapılan mutluluk düzeyi araştırmasının sonuçları yer almaktadır:

Kaynak: TÜİK, 2015

Grafik 8: 2013 Yılı İllere Göre Mutluluk Düzeyi, % : Mutlu / Toplam

Yukarıdaki tablo incelendiği zaman, Diyarbakır ili mutluluk düzeyinde Türkiye sıralamasında sondan 3. olarak yer almaktadır. En yüksek mutluluk oranının olduğu il Sinop için rakam 77,7% iken, Diyarbakır ili için bu rakam 48,7%'tir. Bu rakamlara istinaden, Diyarbakır ilinde insanların mutluluk düzeyini artırmaya yönelik daha fazla çalışma yapılması gerektiği tespitinde bulunulabilir. Bölgesel kalkınmanın sağlanmasının yanı sıra, bu kalkınmanın Diyarbakır ilinde yaşayan her bireyi etkileyecek şekilde eşit olarak gerçekleşmesi de çok büyük önem arz etmektedir.

4. BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI

4.1 Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Önemi

Yeni şekillenen bu bölgesel kalkınma anlayışı, bölgede mevcut olan doğal, ekonomik, kültürel ve teknolojik kaynakların kullanılması yoluyla, yerel fırsatlardan en üst düzeyde yarar sağlamayı amaçlamaktadır. Bu amaçla, yerel yönetimler, işletmeler, STK'lar, yerel istihdam büroları, sosyal taraflar, eğitim ve öğretim kurumları, yerel politikacılar ve finans çevreleri gibi aktörler bir arada çalışmaktadır. Bu yaklaşım, yerel ve bölgesel gelişme stratejilerinin önemli bir aracı olan 'küme' oluşumunun da çekirdeğini oluşturmaktadır (DPT, 2003).

Bölgesel kalkınma ajanslarının temel olarak üç amacı vardır. Bu amaçlar:

- i. Kamu gücüne dayanması
- ii. Ekonomik kalkınmayı hedeflemesi
- iii. Coğrafi bir bölgeyi kapsaması.

AB'de uygulanan kalkınma politikaları 1970 öncesi ve 1970 sonrası olmak üzere 2 farklı dönemde incelenebilir. 1970 öncesi süreçte geleneksel kalkınma politikaları uygulanırken, 1970'den bugüne kadar da bölgesel kalkınma politikaları uygulanmaya

başlanmıştır. Bu kapsamda, 1991 yılında Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği (EURADA) kurulmuştur. EURADA'ya 100'den fazla kalkınma ajansı bağlıdır. Bu ajanslar kamu tarafından finanse edilip yerel yönetimler dışında ekonomik gelişmeyi de desteklerler.

Türkiye, müzakere sürecinde olduğu AB'ye üye ülkeler ile karşılaştırıldığında en fazla bölgesel dengesizliği olan ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Resmi adaylık ve müzakere süreci kapsamında bölgesel kalkınmaya verilen önem artmış ve bunun akabinde istatistiki bölge birimleri sınıflandırması tanımlamıştır. İstatistiki bölge birimleri sınıflandırması (İBBS), İBBS0, İBBS1, İBBS2 ve İBBS3 olmak üzere toplamda 4 kademedен oluşur. İBBS0 düzeyi Türkiye'yi temsil eder. İBBS1 düzeyi, İBBS2 düzeyi illerin gruplandırılması ile ortaya çıkmıştır ve toplamda 12 adettir. İBBS2 düzeyi de İBBS3 düzeyi kapsamındaki komşu illeri gruplandırılmasıyla oluşmuştur. İBBS3 düzeyi ise illeri temsil etmekte olup, toplamda 81 adettir. İBBS1 ve İBBS2 düzey bölgelerine ait sınıflandırma aşağıdaki tablodan da görülebilir:

Tablo 1: Türkiye'de İktisadi Bölge Birimi Sınıflandırması

	İBBS Düzey 1 Bölgeleri	TR41	Bilecik, Bursa, Eskişehir
TR10	İstanbul	TR42	Bolu, Düzce, Kocaeli, Sakarya
TR2	Batı Marmara	TR51	Ankara
TR3	Ege	TR61	Antalya, Burdur, Isparta
TR4	Doğu Marmara	TR62	Adana, Mersin
TR5	Batı Anadolu	TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye
TR6	Akdeniz	TR71	Aksaray, Kırıkkale, Nevşehir, Niğde
TR7	Orta Anadolu	TR81	Bartın, Karabük, Zonguldak
TR8	Batı Karadeniz	TR52	Karaman, Konya
TR9	Doğu Karadeniz	TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	TR82	Çankırı, Kastamonu, Sinop
TRB	Ortadoğu Anadolu	TR83	Amasya, Çorum, Samsun, Tokat
TRC	Güneydoğu Anadolu	TR90	Artvin, Giresun, Gümüşhane Ordu, Rize, Trabzon
	İBBS Düzey 2 Bölgeleri	TRA1	Bayburt, Erzincan, Erzurum
TR10	İstanbul	TRA2	Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars
TR21	Edirne, Kırklareli, Tekirdağ	TRB1	Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli
TR22	Balıkesir, Çanakkale	TRB2	Bitlis, Hakkari, Muş, Van
TR31	İzmir	TRC1	Adıyaman, Gaziantep, Kilis
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	TRC2	Diyarbakır, Şanlıurfa
TR33	Afyon, Kütahya, Manisa, Uşak	TRC3	Batman, Mardin, Siirt, Şırnak

Kaynak: Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2011

Yukarıdaki tablodan da görülebileceği üzere, Diyarbakır da İBBS Düzey 2 Bölgeleri arasında yer almakta olup, Şanlıurfa ile beraber TRC2 bölgesi olarak adlandırılmaktadır. 2008 yılında TRC2 Bölgesi Kalkınma Ajansı kurulmuş, 2010 yılı itibarıyla ismi Karacadağ Kalkınma Ajansı olarak değiştirilmiştir.

4.2 Karacadağ Kalkınma Ajansı

Karacadağ Kalkınma Ajansı, resmi olarak 5 Aralık 2009 tarihinde açılmıştır. Ajansın temel amacı bölge potansiyelini ortaya çıkaran ve dünyaya tanıtan, aktif işbirliği ağları oluşturarak bölge dinaminizmine yön veren, yönetim mekanizmaları ile karar alma süreçlerine katılımı sağlayan bir yapı ortaya çıkarmaktır (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2011). Ajansın görevleri aşağıdaki gibidir:

1. Yerel yönetimlerin planlama çalışmalarına teknik destek sağlamak.
2. Yerel yönetimlerin planlama çalışmalarına teknik destek sağlamak.
3. Bölge plan ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı faaliyet ve projelere destek olmak, bu kapsamda; desteklenen faaliyet ve projelerin uygulama sürecini izlemek, değerlendirmek ve sonuçlarını Kalkınma Bakanlığına bildirmek.
4. Bölge plan ve programlarına uygun olarak bölgenin kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunmak ve bu kapsamdaki projelere destek sağlamak.
5. Bölgede kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen ve bölge plan ve programları açısından önemli görülen diğer projeleri izlemek.
6. Bölgesel gelişme hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik olarak; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek.
7. 5449 sayılı Kanunun 4'üncü maddenin ikinci fıkrasının (c) bendi çerçevesinde Ajansa tahsis edilen kaynakları, bölge plan ve programlarına uygun olarak kullanmak veya kullandırmak.
8. Bölgenin kaynak ve olanaklarını tespit etmeye, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmalar yapmak, yaptırmak ve başka kişi, kurum ve kuruluşların yaptığı araştırmaları desteklemek.
9. Bölgenin iş ve yatırım imkânlarının, ilgili kuruluşlarla işbirliği halinde ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapmak veya yaptırmak.
10. Bölge illerinde yatırımcıların, kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idari iş ve işlemlerini, ilgili mevzuatta belirtilen süre içinde sonuçlandırmak üzere tek elden takip ve koordine etmek.
11. Yönetim, üretim, tanıtım, pazarlama, teknoloji, finansman, örgütlenme ve işgücü eğitimi gibi konularda, ilgili kuruluşlarla işbirliği sağlayarak küçük ve orta ölçekli işletmelerle yeni girişimcileri desteklemek.
12. Türkiye'nin katıldığı ikili veya çok taraflı uluslararası programlara ilişkin faaliyetlerin bölgede tanıtımını yapmak ve bu programlar kapsamında proje geliştirilmesine katkı sağlamak.
13. Ajansın faaliyetleri, malî yapısı ve ajansla ilgili diğer hususların güncel olarak yayınlanacağı bir internet sitesi oluşturmak.

2014 yılında proje ve faaliyetleri destekleme hizmetleri için Karacadağ Kalkınma Ajansı tarafından 23 257 029 TL harcama yapılmıştır. Diyarbakır ilinde 2014 yılında toplamda 65 tane proje tamamlanmıştır. Turizmin bölgesel kalkınmadaki rolünün teorik açıklaması yanı sıra, uygulamaya konulması hususunda ajans tarafından desteklenen projeler görülebilir. Bölgenin turist ve tarihi değerlerinden Dört Ayaklı Minare Restorasyon Projesi, Ulu Cami ve Hanlar Çevresi Restorasyon Projesi, Surların Turizme Kazandırılması Projesi,

Diyarbakır İçkale Surlarının Restorasyonu Projesi ve Diyarbakır Şehzadeler Konağının Projelendirilmesi Projesi için toplamda 26 346 513 TL bütçe ayrılmış, 2013 yılı itibariyle bu projeler için 11 686 513 TL harcama yapılmıştır. Sadece turizm değil, KOBİ faaliyetleri de Karacadağ Kalkınma Ajansı tarafından desteklenmektedir. KOBİ'lerin projelerindeki finans bedelleri belirlenip, %50'ye kadar varan mali desteklerde bulunmaktadır (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2011). Bu projeler hem bölgenin ekonomik yapısına destek sağlamakta, hem de istihdamı artırıcı bir faktör olarak görev almaktadır. Sanayi üretimindeki artış ile beraber teknik eleman ihtiyacı ortaya çıkmakta, bu da beşeri sermaye yatırımını zorunlu hale getirmektedir.

5. SONUÇ

Diyarbakır ili son yıllarda büyüyen ve gelişen bir ekonomik ve sosyal yapı ortaya koymaktadır. Ülkeye sağladığı katma değer gittikçe artmaktadır. Bölge halkının artan geliri ile beraber ithalat ve ihracat rakamlarında artış söz konusudur. Bunun yanı sıra, gittikçe artan eğitim seviyesi ve fakülte ve yüksek okul mezunu öğrencisi sayısındaki yükselme, bölge halkının bilinçlenerek beşeri sermayeye daha fazla önem verdiklerini de bir işarettir. Siyasi konjonktörün iyileşme gösterdiği süreçte de turist sayılarında ve bununla beraber turizm gelirlerinde ciddi artışlar görülmektedir.

Türkiye'de bölgesel kalkınma üzerine yapılan çalışmaların etkisi, hem ülkenin genel kalkınma seviyesi üzerinde, hem de bölgesel kalkınma üzerinde görülebilmektedir. Bölgesel kalkınmanın desteklendiği yıllardan itibaren, kalkınma düzeyini gösteren parameterlerin tümündeki yüksek iyileşme oranları göze çarpmaktadır. Ancak ne yazık ki, bu kalkınma oranlarının ülkeden bölgelere yansımaları her bölge için aynı olmamaktadır. Doğu bölgelerinde yer alan illere bakıldığı zaman, özellikle sanayileşme konusundaki ortalamalar altındaki rakamlar ile beraber bölgelerin, ülkeye sağladığı gayri safi katma değer rakamlarının yüksek olmadığı ve buna istinaden diğer kalkınma parameterlerinin de ortalamalar altında kaldığı görülebilmektedir.

Hem artan gelir, hem de Karacadağ Kalkınma Ajansı'nın faaliyetleri ile beraber Diyarbakır ili koşullarında iyileşme görülse de, bir çok doğu bölgesinde olduğu gibi, bu bölgede de Türkiye ortalamalarına bakıldığında bir çok rakamın hala geride kaldığı görülmektedir. Bölgesel kalkınmanın temellerinden biri olan endüstrileşme hala ülke ortalamalarına ulaşamamış, bunun yanı sıra işsizlik oranı da artan potansiyel işgücü rakamları ile beraber çok büyük bir artış göstermiştir. Son bir yılda çalkantılı geçen politik konjonktür, özellikle turizm gelirleri üzerinde çok büyük bir düşüşe neden olacaktır. Bölgesel kalkınmanın sağlanabilmesi için, daha fazla yatırımın bölgeye çekilmesi büyük önem arz etmektedir.

Diyarbakır ili, hem bölgede merkezi bir konumda yer alması, hem kültürel mirası, hem de istihdam sağlamaya uygun yapısı ile Türkiye'nin başı çeken şehirlerden biri olma potansiyeline sahiptir. Bu potansiyelin değerlendirilmesi için kalkınma faktörlerinin dikkate alınması sonucunda ortaya projeler konulması gerekmektedir. Bu projeler ile beraber ülkenin batı bölgesindeki yığılımların önüne geçilmekle beraber, bölge halkının da hem ekonomik refahının, hem de mutluluk düzeyinin artması sağlanabilir.

6. KAYNAKÇA

- Aydemir C., Karakoyun İ.** (2011), *Yeni Bölgesel Kalkınma Yaklaşımı ve Kalkınma Ajansları – Karacadağ Kalkınma Ajansı Örneği*, Ekin Yayınları.
- Çeken H.** (2008), *Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi Üzerine Teorik Bir İnceleme*, Afyon Karatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, C.X, S.II
- Deniz H.** (2015), *Diyarbakır Dış Ticareti*, Karacadağ Kalkınma Ajansı
- DPT** (2003). *“Bölgesel Gelişme Stratejisi, Hedef ve Operasyonel Programlar (Taslak 2004-2006)”*, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Bölgesel Gelişmeve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara
- McCall, T.** (2010), *“What do we mind by Regional Development”*, Institute for Regional Development, University of Tasmania.
- Karacadağ Kalkınma Ajansı** (2011), *Faaliyet Raporu – 2014*
- Karacadağ Kalkınma Ajansı** (2015), *2015 yılı Çalışma Programı*
- Sinemillioğlu O.** (2009), *“Sürdürülebilir Bölgesel Kalkınma ve Türkiye Süreci”*, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Vol. 8 No:27, pp. 245 – 268
- Todaro, M.P., Smith, S. C.** (2014), *Economic Development*
- Tuncel C. O., Bakir H.** (2010), *“Yenilik Temelli Bir Bölgesel Gelişme Sürecinde Kalkınma Ajanslarının Yeri”*, İşletme ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, C.1, S.4, pp. 19 – 41
- Tutar F., Demiral M.** (2007), *“Yerel Ekonomilerin Yerel Aktörleri: Bölgesel Kalkınma Ajansları”*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, C.2, S.1 pp. 65 – 83
- TÜİK** (2013), *Seçilmiş Göstergelerle Diyarbakır*, TÜİK Matbaası, Ankara.